

IVO POSPÍŠIL

LITERÁRNÍ VĚDA A SLAVISTIKA

Na konci tisíciletí je takřka všechno na pomezí, křížovatce, před koncem anebo novým začátkem. Věda o literatuře se ve svém dosavadním vývoji ocitla na křížovatce nejednou. Křížovatka je ostatně výrazem vývoje a jeho směru, je to běžná součást jakéhokoli pohyblivého se předmětu nebo jevu. Zpochybnit lze sám pojem literární vědy, který k nám pronikl z oblasti přísné německé systematiky a přes odpor Francouzů a zejména Agličanů zdomácněl v podstatě celosvětově, i když s výhradami („literary science“ je pojem stále výjimečný, spíše „literary criticism“ ve smyslu celého rozpětí nauky o literatuře nebo akademičtější a staromódnější „literary scholarship“).

Idylický obraz vyvíjející se literární metodologie, onen obraz, který jsme zdělili po francouzském klasicismu a posílili Hegelovou dialektikou, někdy i Marxovou představou výrobních sil a výrobních vztahů a darwinovským evolucionismem, totiž, že vše se spirálově vyvíjí k větší dokonalosti, tento obraz se zdá být na povrchu potvrzován i vývojem literární vědy 20. století: filologické, psychologické (intuitivistické, psychoanalytické) a sociologické (sociokulturní, kulturně historické) metody byly vystřídány metodami imanentními (New Criticism, ruský formalismus, strukturalismus český, francouzský, americký) a ty zase jevy poststrukturalistickými (hermeneutika, dekonstruktivismus, pak zase tzv. literárněvědný konstruktivismus).

Ale pod povrchem probíhá poněkud jiný vývoj a vlastně vždy probíhal. V něm není vše uspořádané a vše vzorově oddělené: oddělení osobnosti od literární vědy se totiž příliš nevyplatilo; při bližším pohledu se ukázalo, že archaický psychologismus není ani po náporu imanentních metod zcela bez života, že se s novými proudy často v díle jednoho autora spojuje, že existují a byly prokázány souvislosti strukturalismu a duchovně, fenomenologie, hermeneutiky, že ani dekonstrukce není jen negací starých iluzí, ale také vytvářením nových. Kromě metodologického vývoje povrchového a podstatně jiného vnitřního, v němž probíhá často chaotické prolínání a prostupování, v němž ožívají jakoby dávno zašlá rezidua (a to je pohyb obecně dějinný), existuje pohyb do stran dokládající snahu o únik ze sterilního prostředí, do něhož vstupují estetika, filozo-

fie, sociologie, psychologie či politologie a další vědy nadané stimulační silou a metodologickou průrazností až agresivitou. Je to však cesta, která k ní může znovu vést, nebo spíše cesta, která — aby se vyhnula zmíněným úskalím — vytváří nová, ubírá se k jiným disciplínám.

Zatímco teorie literárních žánrů se od časů Brunetièrova evolučního pozitivismu posunula k sociologii, psychologii, strukturalismu a fenomenologii, komparatistika, např. v pojetí tzv. Ďurišinova týmu, míří až k etnologii, politické geografii otvírajíc tak literární vědě nové, ale nikoli pohodlnější krajiny a rušíc sama sebe jako autonomní disciplínu vědy o literatuře.

Tradiční konglomerát kritiky, historie a teorie je tak doplňován o genologii a komparatistiku, které se z tematických a metodologických bloků přesunuly do role mezních disciplín na pokraji historie a teorie. Mnohem důležitější je však jejich vzájemný vztah. Zatímco v minulosti bylo zřejmé, že existuje rozdíl — vyžadovaný deklarativně, ale také lexikálně, stylisticky a žánrově — mezi kritikou a teoretickohistorickým komplexem, dnes již to jasné zdaleka není i literární kritika vystoupila z příšeří recenzí a v podobě esejistických traktátů se objevila ne jako koncepční faktor, který takto bočně proniká do sféry teorie. Akademická literární věda na to reaguje buď konformně, přizpůsobivě, nebo uzavřením do svých kruhů a soustředěním na materiálové a historické otázky. Míšení, prolínání a prostupování s sebou paradoxně nese nový stupeň izolacionismu — ale tento proces je vidět i v jiných oblastech — politiku nevyjímaje. Tradiční metody, které směřovaly k co největší abstrakci, se po dekonstruktivistickém ataku ještě nevzpamatovaly. Reaguje se na to různě: buď zdůrazněním analýzy, minuciózních rozborů a tvůrčí subjektivity, novým vciťováním či naopak ještě silnější touhou po zobecnění (koncepte světové literatury jako zobecnění celého světového literárního procesu). Je to především problém komunikace: akademická literární věda ztrácí schopnost působit na širší okruh vnímatelů, a proto jim nově instalovanými tykadly vyběhá vstříc: tak to dělal i český strukturalismus s pojetím strukturně funkčního synchronního celku nebo vulgární sociologismus ilustrující literaturou své politické teze. Literární věda bojovala a bojuje o přežití, hledá si nové, pevnější místo v systému věd a obecně v kulturní komunikaci. Nemůžeme se v tomto smyslu vyhnout otázce, kdo vlastně literární vědu dnes potřebuje, když pomineme skupinovost dnešní literární kritiky, zastoupené často stále stejnými jmény sugerujícími tak kvantitou kritickou kvalitu a autoritu. V situaci celkové rozkolísanosti a nejistoty, v době snižujícího se významu ideologických kodifikací význam literární vědy nutně klesá, stejně jako význam objektu jejího zkoumání — literatury. Nutno tedy přiznat, že přes všechny deklarace o neautoritativnosti a nenormativnosti či protinormativnosti, antipurismu atd. lingvistiky a literární vědy je normotvorba a funkce zprostředkujícího článku mezi autorem a čtenářem a vytváření či modelování literární nebo kulturní atmosféry a uměleckého vkusu a tlaku, který se tak na konzumenta vyvíjí, jejich podstatnou součástí, ne—li jejich podstatou a posláním. Literární věda se v takové situaci stává buď hravou sebereflexí, vnitřní potřebou, nebo zaměstnáním. Zde má přece jen pevnější kontury dané již tím, že je vyučovací předmě-

tem. Tu se projevuje buď v podobě encyklopedicky pozitivistické, anebo analytické a interpretační: uzavírá se do své sféry, která má určité niterné hodnoty, rozšiřuje faktografii, nastavuje různé výkladové hrany, hraje si s textem a jeho koncepčním zrcadlením. Mimo okruh vědeckých či literárních periodik a mimo dosah univerzit je to již problematičtější; proto tak často slyšíme, že si řada badatelů stěžuje na vlastní krizi: říkají tomu různě, například krize metodologie. Po pravdě řečeno zde už ani neplatí dekonstruktivistický sarkasmus o literárním vědci, od něhož společnost požaduje výklad smyslu literárního díla a on jej pro radost společnosti a na její objednávku udělá a vyloží smysl artefaktu, i když předem ví, že žádný smysl nemá. Ono vyložení artefaktu a jeho smyslu již takřka nikdo nechce; promíšení akademické vědy a esejistické, teoretizující kritiky, způsobilo, že se výrazně oslabil komunikační pohyb literární vědy jako celku směrem k literárnímu pohybu. Iluzorní úhlednost evolučního schématu upadla do svého protikladu: do rezignace na hledání obecných vývojových zákonitostí předmětu.

Rozptýlení, disperze strukturně oborová a metodologická se pak promítla do disperze institucionální. Literární vědci dnes již netvoří jedno, byť vzájemně polemizující společenství, ale — opět zdánlivě paradoxně — ve světě integrací, unií a aliancí — izolované entity uzavřené, svinuté do sebe podle různých principů. Dříve se literární vědci sdružovali podle metodologické orientace a nelitostně spolu soupeřili: známe to například ze sporů uvnitř Pražského lingvistického kroužku. Obdobou v dnešní literární vědě je „vedení diskurzu“. Literární věda se rozpadá na „diskurzní skupiny“, které přímo — běžný lidský kontakt ponecháme stranou — komunikovat nemohou, neboť se nacházejí na jiných diskurzních úrovních. Toto **míjení je podstatným znakem dnešní literární vědy** a obávám se, že nejen jí. Do této nekomunikativní nebo jen málo komunikativní pouště zaplněné hlasy volajících „diskurzních skupin“ zasahují další principy, které jako míč do hry vracejí živé, plnokrevné a praktické zásady regionalismu a kulturních entit. Utvářejí se například bloky skandinávské literární vědy, blok polsko-ukrajinsko-běloruský, ale také balkánský s inklinací k Rakousku a Itálii, blok nově reflektující pojem „Mittleuropa“, tedy česko-polsko-německo-rakousko-maďarsko-slovensko-slovinský aj. Zvláštní místo zde mají tematická seskupení, která měla a mají i mimovědecký, šfeji kulturní a kulturně politický význam.

Tendence směřující k omezení nebo likvidaci vlivu tradiční literární vědy zkoumající zákonitosti literárního systému, literární evoluci, společenské funkce literatury, její estetiku, poetiku a žánrovou systematiku je nutno nahradit pozvolnou vnitřní reformou, přehodnocením dosavadních pojmů a uzuálních spojení skrze nové přečtení literatury a nové zhodnocení konkrétního literárního materiálu. Z rozsáhlého komplexu literární vědy lze uvést dva neuralgické body: dosavadní vžitý model literární evoluce a žánrovou systematiku.

Dosa: adní, školský model vývoje literatury je založen na tzv. směrovosti neboli na střídání literárních směrů, proudů, škol a tendencí. Je to model, na jehož konkrétní podobě se literární vědci dosud plně neshodli: v české terminologii

není zcela zřejmý rozdíl mezi pojmy „směr“ a „proud“ (rus. „napravljenije“ a „tečenije“, angl. „stream“ a „current“ apod.): někteří se domnívají, že proud označuje hnutí ve více druzích umění, jiní rozlišují podle subjektivity (J. Hrabák), tj. směr je tvůrcem subjektivně pocíťován (polemika klasicistů s romantiky, manifesty apod.), zatímco do proudu tvůrce objektivně patří až z delší časové perspektivy (renesance, baroko). „Směrovost“ literatury aplikovaná na konkrétní umělce a jejich tvorbu provedla členění literatury, ale spíše tak, že vyšla z několika atributů, pod něž subsumovala celé textové bloky. Nahradila tak vnitřní pohyb literatury, niterné pnutí artefaktů vnějškovou generalizací a poněkud mechanickým napojením na viditelný společenský pohyb. Pod nánosem „směrovosti“ mizejí pak individuální vlastnosti literárního díla, stejně jako se v řečišti s dominujícím hlavním proudem ztrácejí malé pramínky, které však časem vyrostou ve veletoky; mainstream zcela zakrývá ponorné řeky významů, z nichž každý může — podle M. Bachtina — prožít v budoucnosti svůj svátek vzkříšení. Obraz literatury se zavedením takto aplikované směrovosti zjednodušil, což je výhodné pro školskou praxi, ale současně zploštil a do značné míry podvázal snahu o individuální vidění artefaktu a vytváření nových, často nečekaných spojení, mostů a tunelů budujících alternativní struktury literárního vývoje.

Již na počátku nové literatury, tj. v 17. a 18. století, se objevují jevy, které představují vleklý literárněvědný rébus: baroko, rokoko, manýrismus, klasicismus — jinak se projevují ve výtvarném, umění, jinak v architektuře, jinak v hudbě nebo krásné literatuře, jinak ve Francii, Anglii, Německu, v Polsku, Českých zemích, na Ukrajině nebo v Rusku či Itálii. Právě koncepce „směrovosti“ ukazuje literární vědě jako největší problém zející propast mezi vysokou teorií a konkrétním materiálovým výzkumem: prvnímu chybí permanentní korekce materiálem, druhému generalizující potence. Spíše než stavět proti sobě staticky teorii a historii nebo kritiku je na místě povzbudit rychlejší přelévání mezi stimulující silou teoretické koncepce a korigující schopností konkrétně historického výzkumu, zintenzivnit síť jejich vzájemných zpětných vazeb.

Pokusy o zásadní reformu žánrové systematiky (G. Pospělov, W. Rutkowski, P. Hernadi, A. Fowler aj.) se také nesetkaly s pochopením; stále přetrvává „nastavovaná kaše“ aristotelovské systematiky, která čas od času znovu probouzí zájem moderní literární vědy. Aristotelovské rody se zaplňují nově vznikajícími a různě se vyvíjejícími útvary, které se subsumují pod rodové „nálepky“ (labels) s využitím klasicistického dělení podle organizace textu na poezii, prózu a drama. Je to proces, který musí skončit — pokud již nepozorovaně neskončil — stále odkládaným kolapsem žánrové systematiky. Je nebytné hledat a pozvolna nacházet a uplatňovat nový klíč.

Předpokladem pro nové hledání literární vědy je existence materiálové plochy, která by poskytovala dostatek kreativních impulsů, ale byla již současně zabudována v literárněvědné tradici. Slavistika, přesněji filologická slavistika, která se zdála být pro mnohé spíše obrozenou fosilií, neboť její radikální kriti-

ci si neuvědomili rozdíl mezi ní a panslavismem, je nebo by mohla být pro naši oblast oním pružným, dynamickým celkem, kompaktní entitou danou předmětem svých úvah a od nich se vinoucí transcendencí. Literárněvědná slavistika je ovšem součástí literární vědy, ale připomeňme si, jak mnoho metodologických podnětů klíčových pro literární vědu jako celek vycházelo z tematických podloží slovanských literatur, jejichž materiál tyto podněty evokoval a někdy i provokoval (Roman Jakobson, René Wellek, Frank Wollman). V případě střední a východní Evropy je to také výhodná komunikační plocha, neboť Evropa a svět chtějí od tohoto kulturně politického prostoru především informaci o něm samém, která by měla i obecnější výpovědní hodnotu. Komplex filologické, úžeji literárněvědné, slavistiky, může také být výhodným „prodejním artiklem“ a materiálovým východiskem z hermetické uzavřenosti domácího okruhu, neboť právě v ní je nejvíce rozpracován komparatistický model, který lze vztáhnout na celou literární vědu: otevřenost či alespoň pootevřenost je lékem nejen na nemoci duše, ale i na nemoci vědy.

Na jedné straně tedy relativní uzavřenost, svinutí do sebe, na druhé straně však zase nebezpečí nemírné extenzivnosti, jak se někteří obávají — to ovšem klade nové otázky. Jednu — vnější či vnějškovou — jsme už položili. Vnější tlak pragmatické společnosti směřuje v podstatě k tomu, aby rozpětí filologie obecně — a literární vědy zvláště — smrští na služební, servisní okruh na úrovni praktické jazykové výuky a minima kulturně politických reálií pro potřeby formujících se ekonomických a mocenských elit. Na to lze reagovat různě a jedním ze vstřícných kroků může být i vymezení tohoto servisu při zachování metodologické a vědecké integrity a identity oboru a všech jeho funkcí, ale nikoli v podobě jazykových škol a překladatelských či tlumočnických center, ale spíše v rovině hloubkových a kontextových expertíz: kupodivu na to společenské elity myslí zatím nejméně, spoléhajíce se spíše na rutinní masmediální monitoring, který je nutně povrchní a jehož údaje není člověk nepoučený hloubkově, diachronně a komparativně schopen správně a všestranně vyhodnotit. Nabízela by se tedy vstřícná plocha, která by umožnila využít části vědecké kapacity společensky bezprostředně užitelně. Současně si je však třeba uvědomit, že tento expertní okruh bude životný jen potud, pokud bude permanentně spojen s vyvíjející se vědeckou bází oboru, jenž si uchoval metodologickou integritu. To ovšem znamená masivní podporu morální, ale také finanční, již se podpora morální násobí.

Jsou vědní obory, které dnes mají konjunkturální ráz, je po nich společenská poptávka a jejich význam takřka geometrickou řadou roste: sociologie, politologie, psychologie, méně filozofie a religionistika. Agresivní metodologický aparát těchto oborů vstupuje často do literární vědy přímo „na vyžádání“ — to se dělo v minulosti nejednou. Problematické však je, když využívání těchto metod naruší kompaktnost literárněvědné metodologie, která by měla primárně zkoumat „literárnost“ jako specifickou vlastnost literatury. Nutnost úzké metodologické spolupráce se sociálními vědami je v literární vědě všeobecně pocíťována. Literární věda je však především samostatná vědní disciplína, která má niterné

vztahy k jiným oborům, nejsilnější pak k jiným duchovědám. Na rozdíl od exaktních věd — matematiky a logiky — pohybuje se v rovině vysoké abstrakce — a přírodních věd zkoumajících mimo jiné fyzikální, chemický a biologický pohyb — je literární věda křehkou supermetavědou odrážející jazykový a literární pohyb, jenž zároveň reflektuje všechny pohyby předcházející včetně nejabstraktnějších veličin a pohybu společenského, který analyzuje sociální vědy. Odtud také vyplývá její „nepřesnost“, „nevědeckost“, obtížná uchopitelnost a naopak nebezpečná bezmocnost před využitím nebo zneužitím na úrovni publicistiky a masmediální komunikace. Vnitřní křehkost a metodologická bezbrannost nesrovnatelná s přírodními vědami, ale i se zmíněnými sociálními vědami, představuje úskalí, neboť literární věda bude sama sobě, ale především jiným vědám, prospěšná, a tedy společensky funkční jen tehdy, bude-li sama sebou, bude-li samostatnou vědou s vlastní dynamikou, proměnlivostí, flexibilitou, ale také s vnitřní metodologickou konsistentností a kompaktností. V obnově této integrity na jiné úrovni v procesu obtížného hledání spočívá podle mého soudu naděje do budoucna — nikoli jen přežívání, ale přežití a snad i nalezení nových spojů a opor.

LITERATURA

- Bachtin, M.: *Estetika slovesného tvorčestva*. Moskva 1979.
- Beseda s Julijej Kristevoj. *Dialog. Karnaval. Chronotop*. Vitebsk 1995, 1, s. 5–6.
- Černec, L.: *Literaturnyje žanry*. Moskva 1982.
- Doležel, L.: *Pražská škola a poststrukturalismus*. Česká literatura 1995, č. 5.
- Dubrow, H.: *Genre*. London — New York 1982.
- Eliade, M.: *Mýtus o věčném návratu*. Praha 1993.
- Fischer, O.: *Slovo o kritice*. Praha 1947.
- Fowler, A.: *Kinds of Literature. An Introduction to the Theory of Genres and Modes*. Oxford 1982.
- Fowler, A.: *The Life and Death of Literary Forms*. In: *New Directions in Literary History*. Edited by Ralph Cohen. London 1974.
- Hempfer, K. W.: *Gattungstheorie*. München 1973.
- Hernadi, P.: *Beyond Genre. New Directions in Literary Classification*. Ithaca — London 1972.
- Hodrová, D.: *Hledání románu. Kapitoly z historie a typologie žánru*. Praha 1989.
- Hodrová, D.: *Místa s tajemstvím*. Praha 1994.
- Hodrová, D.: *Román ve 20. století — jeho teorie a praxe*. Česká literatura 1994, 3, s. 227–254.
- Hrabák, J.: *Poetika*. Praha 1973.
- Hublk, S.: *K postmodernismu obratem k jazyku*. Boskovice 1994.
- Hvišč, J.: *Poetika literárných žánrov*. Bratislava 1985.
- Hvišč, J.: *Problémy literárnej genológie*. Bratislava 1979.
- Ingarden, R.: *Umělecké dílo literární*. Praha 1989.
- Komparatistika a genológia*. Bratislava 1973.
- Literatura a heterogenicznosc kultury. Poetyka i obraz swiata*. Wydawnictwo TRIO, Warszawa 1996.

- Litteraria Humanitas IV — Roman Jakobson. Brno 1996.
- Litteraria Humanitas V — Západ a Východ II, Tradice a současnost (Literární směry a žánry ve slovanských a západních literaturách jako reflexe stavu světa). Masarykova univerzita, Brno 1998.
- Lotman, J.: *Struktura chudožestvennogo teksta*. Moskva 1970.
- Lytard, J. F.: *O postmodernismu*. Praha 1993.
- Margolin, U.: *On Three Types of Deductive Models in Genre Theory*. *Zagadnienia rodzajów literackich* 1974, z. 1, s. 5–19.
- Mathauser, Z.: *Estetické alternativy. Jazyk vědy a jazyk poezie*. Praha 1994.
- Mathauser, Z.: *Literatúra a anticipácia*. Bratislava 1982.
- Mathauser, Z.: *Metodologické meditace aneb Tajemství symbolu*. Brno 1988.
- Mathauser, Z.: *Mezi filosofií a poezií*. Praha 1995.
- Mathauser, Z.: *Triáda uměleckých druhů*. In: *Litteraria Humanitas I. Genologické studie*. Brno 1990, s. 10–18.
- Mathauserová, S.: *Cestami staletí. Systémové vztahy v dějinách ruské literatury*. Praha 1986.
- Merkelbach, R.: *Roman und Mysterium in der Antike*. München und Berlin 1962.
- Mikulášek, M.: *Semiotic Aspects of Gnostic Mythology in the System of Prose Narration: Bulgakov's Master and Margarita*. In: *Festschrift für Erwin Wedel zum 65. Geburtstag*. München 1991, s. 285–297.
- Morson, G. S.: *The Boundaries of a Genre. Dostoevsky's Diary of a Writer and the Traditions of Literary Utopia*. University of Texas, Austin 1981.
- O poetice literárních druhů (M. Červenka, J. Holý, M. Jankovič, P. Janoušek, M. Kubínová, M. Mravcová). *Sestavila a redigovala Marie Kubínová*. Praha 1995.
- Pospelov, G.: *Typologija literaturnych rodov i žanrov*. *Vestnik Moskovskogo universiteta* 1978, 4, s. 12–18.
- Pospíšil, I.: *Labyrint kroniky*. Brno 1986.
- Pospíšil, I.: *Postmodernismus a konec petrohradské literatury*. *Slovak Review* 3, 1994.
- Pospíšil, I.: *Rozpětí žánru*. Brno 1993.
- Pospíšil, I. — Zelenka, M.: *Pojem a koncepce světové literatury*. SPFFBU, roč. 1995, D 42, řada literárněvědná, Brno 1996, s. 103–112.
- Pospíšil, I. — Zelenka, M.: *René Wellek a meziválečné Československo. Ke kořenům strukturální estetiky*. Brno 1996.
- Postmodernism in Literature and Culture of Central and Eastern Europe*. Katowice 1996.
- Román a „genius loci“*. *Regionalismus jako pojetí světa v evropské a americké literatuře*. Praha, sine.
- Ruttkowski, W. V.: *Die literarischen Gattungen. Reflexionen über eine modifizierte Fundamentalpoetik*. Bern 1968.
- Sedlák, J. V.: *Literární historie a literární věda*. Nový Bydžov 1929.
- Skwarczyńska, S.: *Diskussionsbeitrag zu Problemen der genologischen Systematik*. *Zagadnienia rodzajów literackich*, II, z. 2, s. 115–122.
- Smirnov, I. P.: *Diachroničeskije transformacii literaturnych žanrov i motivov*. *Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 4*, Wien 1981.
- Smirnov, I. P.: *Chudožestvennyj smysl i evolucija poetičeskich sistem*. Moskva 1977.
- Sőtér, I.: *The Dilemma of Literary Science*. Budapest 1973.
- Svatoň, V.: *Epické zdroje románu. Z teorie a typologie ruské prózy*. Praha 1993.

- Svatoň, V. — Hodrová, D.: *Literatura a problém tvůrčího subjektu*, in: M. Bachtin: *Román jako dialog*. Praha 1980.
- Theories of Literary Genres*. University Park and London 1978.
- Tieghem, P. van: *La Question des genres littéraires*. Helicon, tome 1, fasc. 1–3, s. 99–105.
- Wellek, R.: *A History of Modern Criticism 1750–1950, I–VIII*, New Haven and London 1955–1992.
- Wellek, R.: *Concepts of Criticism*. New Haven and London 1963.
- Wellek, R.: *The Crisis of Comparative Literature*, in: *Proceedings of the Second International Congress of Comparative Literature*, ed. W. P. Friedrich, Chapel Hill 1959, s. 149–159.
- Wellek, R.: *The Literary Theory and Aesthetics of the Prague School*. Ann Arbor 1969.
- Wellek, R.: *The Theory of Literary History*. Travaux du Cercle Linguistique de Prague, Praha 1936.
- Wellek, R. — Warren, A.: *Teorie literatury*. Olomouc 1996.
- Welsch, W.: *Naše postmoderní moderna*. Praha 1993.
- Wollman, S.: *Česká škola literární komparistiky*. Praha 1989.

LITERARY CRITICISM AND SLAVONIC STUDIES

The author of the present study deals with the contemporary situation in literary criticism which — according to his opinion — found itself at the crossroads. The idyllic picture of the evolution of literary criticism seems to be false: the real state of things could be characterized as the disintegration and dispersion. Literary criticism has been divided into many discourse and territorial groupings which do not communicate with each other. The tendency towards the conception of literary criticism as a norm-making discipline was substituted by the freely conceived cluster of impressionistic ideas and interpretations. The present Central European model of literary criticism should undergo substantial changes. One of the most topical is the problem of literary streams and currents which divided the totality of literary process and often suppressed individual features of artifacts. The confrontation with the close historical study of the artifacts' poetics might lead to a more real picture of the development of literature and change the artificial paradigms which do not often correspond to the intrinsic structures of works of art. The theory of literary kinds (genres) named „literary genology“ faces the same problems. Aristotle's genre systematics completed from time to time with new literary kinds, terms and definitions draws nearer to its collapse; the search for a new semantic key became the necessary condition for further development of this sphere of literary criticism. The author of the present contemplation offers the entity of Slavonic literatures and that of Slavonic studies as a convenient level of communication; the history of literary criticism shows how often Slavonic literatures and Slavonic studies have given birth to new general conceptions (R. Jakobson, R. Wellek, F. Wollman). Another problem concerns the relations of literary criticism to the concept of social studies (sociology, political science, social psychology etc.); the author's concept is based on the open model of mutual communication between philology and social sciences, but, on the other hand, he insists on the necessity to preserve the methodological integrity and consistency of literary criticism as an independent discipline.

Kratší verze této studie byla publikována pod názvem *Literární věda na rozcestí*. Hrst poznámek k minulosti, přítomnosti a budoucnosti v čas. HOST 1998, č. 2, s. 79–83.